

## РЕГИОНАЛНА ДЕМОГРАФИЯ

---

### НАСЕЛЕНИЕ

Том 39, Книжка 1, 2021, 79-102

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; E-mail: [nasselenie\\_review@abv.bg](mailto:nasselenie_review@abv.bg)

## ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАНЕТО НА ПЕНСИОННАТА ВЪЗРАСТ ВЪРХУ ТРУДОВИТЕ РЕСУРСИ НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ДВЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ

Николай ЦЕКОВ

*Институт за изследване на населението и човека,  
Българска академия на науките, Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ [nicktsekov@gmail.com](mailto:nicktsekov@gmail.com)

**Резюме:** Тенденцията към влошаване на демографската ситуация в България в общ и регионален аспект е основен фактор за формирането на задълбочаващ се дисбаланс между търсенето и предлагането на работна ръка на националния и на регионалните трудови пазари в страната. Ускорените темпове на депопулация, демографско остаряване и емиграцията на предимно млади хора са сред основните причини за свиването на контингента на трудовите ресурси, в който са включени преди всичко икономически активните хора на възраст между 15 и 64 г. Дефицитът между търсенето и все по-ограниченото предлагане на работна ръка вече се е превърнал в най-значимата пречка пред осъществяването на нови инвестиции в българската икономика. Заедно с нарастването в неблагоприятна посока на съотношението между заетите и незаетите в индустрията, селското стопанство и услугите лица този дефицит все повече ще ограничава перспективите за достигане на нужния на България значим икономически растеж с оглед на намаляването на разликата между показателите за стандарта на живот в страната и средните им равнища за Европейския съюз като цяло. Предмет на настоящата статия е изследване на влиянието на повишаването на горната граница на възрастта за пенсиониране през периода 2001–2019 г. върху броя и относителния дял на икономически активното население като цяло и в регионален аспект – по области и общини. Целта на разработката е на базата на изводите от анализа на връзката между тези два процеса да се оцени ролята на първия и втория демографски дивидент, произтичащи от сравнително високия дял на населението в трудоспособна възраст в цялото население, за ограничаване на влиянието на демографската криза върху възпроизводството на трудовите ресурси и растежа на брутният вътрешен продукт.

**Ключови думи:** демографско остаряване; депопулация; трудови ресурси; демографско натрупване; демографски дивидент.

*Статията да се цитира по следния начин:*

**Цеков, Н.** (2021). Влияние на нарастването на пенсионната възраст върху трудовите ресурси на България през последните две десетилетия. *Население*, Том 39, Кн. 1, 79-102. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Н. Цеков, 2021

Статията е постъпила през м. ноември 2020  
Приета за публикуване през м. февруари 2021  
Публикувана онлайн през м. юни 2021

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

## **REGIONAL DEMOGRAPHY**

---

**NASSELENIE REVIEW**

Volume 39, Number 1, 2021, 79-102

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; E-mail: [nasselenie\\_review@abv.bg](mailto:nasselenie_review@abv.bg)

### **THE INFLUENCE OF THE RISING STATUTORY AGE OF RETIREMENT ON THE NUMBER AND SPATIAL DISTRIBUTION OF BULGARIAN LABOUR RESOURCES DURING THE LAST TWO DECADES**

**Nikolay TSEKOV**

*Institute for Population and Human Studies -  
Bulgarian Academy of Sciences, Department of Demography*

BULGARIA, Sofia 1113, Akad. G. Bonchev St, bl. 6

✉ [nicktsekov@gmail.com](mailto:nicktsekov@gmail.com)

**Abstract:** *The tendency to deteriorate the demographic situation in Bulgaria in general and regional aspect is a major factor in the formation of a deepening imbalance between labor supply and demand in the national and regional labor markets in the country. Accelerated rates of depopulation, demographic aging and emigration of mostly young people are among the main reasons for the shrinking workforce, which includes primarily economically active people aged between 15 and 64. The deficit between the demand and the increasingly limited supply of labor has already become the most significant obstacle to new investments in the Bulgarian economy. Together with the unfavorable increase in the ratio between employed and unemployed in industry, agriculture and services, this deficit will increasingly limit the prospects for achieving the significant economic growth needed by Bulgaria in order to reduce the gap between the indicators of living standards in the country and their average levels for the European Union as a whole. The subject of this article is a study of the impact of raising statutory age of retirement in the period 2001-2019 on the number and relative share of the economically active population as a whole and in regional terms - by districts and municipalities. The aim of the study is based on the findings of the analysis of the relationship between these two processes to assess the role of the first and second demographic dividends arising from the relatively high share of the working age population in the total population to limit the impact of demographic crisis on reproduction, of labor resources and gross domestic product growth.*

**Keywords:** demographic aging; depopulation; labour resources; demographic burden; demographic dividend.

*The article can be cited as follows:*

**Tsekov, N.** (2021). Vliyanie na narastvaneto na pensionnata vazrast varhu trudovite resursi na Bulgaria prez poslednite dve desetiletiya. [The Influence of the Rising Statutory Age of Retirement on the Number and Spatial Distribution of Bulgarian Labour Resources during the Last Two Decades]. *Nasselenie Review*, Volume 39, Number 1, 79-102. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© N. Tsekov, 2021

Submitted – November 2020

Revised – February 2021

Published – June 2021

The author has read and approved the final manuscript.

## УВОД

През последните три десетилетия в България е налице ускоряване на темповете на депопулация и стареене на населението на фона на осезаеми като обхват и демографски и социално-икономически последици вътрешни и особено външни миграционни процеси. Една от тях с особено неблагоприятните за страната и нейната икономика е свиването и застаряването на трудовия и потенциал, което е твърде осезаемо през последните две десетилетия. Налице е ясна връзка между силно влошените показатели за естествено възпроизводство и деформациите на възрастово-половата структура с емиграцията на хора в активна възраст към вече изцяло отворените за български граждани трудови пазари в страните-членки на Европейския съюз. Възможно ли е обаче провежданата вече две десетилетия политика към постепенно нарастване на възрастта за пенсиониране във всички категории труд да компенсира демографските загуби на трудови ресурси чрез включване на нови контингенти мъже и жени в предпенсионна възраст в обхвата на трудоспособното население, което, поне на теория, би трябвало да намали разминаването между търсенето и предлагането на жив труд в условията на почти непрекъснат стопански растеж и прилив на нови инвестиции в националната икономика? Част от отговора на този въпрос се съдържа в теориите за първия и втория демографски дивидент. Според определението на Фонда на населението при ООН (UNFPA) демографският дивидент е термин, с който се описва потенциала на една нация за икономически растеж в условията на спадаща раждаемост и нарастващ дял на икономически активното население (15–64 г.). Появата на демографски дивидент се свързва с момента, в който делът на активното население става по-голям от дела на населението в неактивна възраст, което в преобладаващата си част е нетрудоспособно – децата до навършване на 15 г. и хората на възраст 65 и повече години (UNFPA, 2020)<sup>1</sup>. Демографският дивидент предполага, че промяната в демографската структура по възраст като резултат от демографския преход влияе върху обема на БВП, равнището на личното благосъстояние, потреблението и производителността на труда. Наличието или липсата на демографски дивидент са важни икономически и демографски индикатори за развитието на процеса на стареене и на цялото, и на икономически активното население, както и за влиянието му върху потенциала на нацията за икономически растеж и увеличение на нейното благосъстояние. Според американските икономисти Д. Блум и У. Уилямсън концепцията за демографския дивидент изяснява икономическите ползи, които обществото би могло да усвои в условията на спад в плодovitостта. Влошаването на условията за естествено възпроизводство води до снижаване темпа на нарастване населението и влияе неблагоприятно върху съотношението между вложения капитал и необходимия за функционирането на инвестицията жив труд. В същото време промяната в плодovitостта увеличава дела на хората в трудоспособна възраст. „В допълнение към това трябва да се отбележи положителният резултат от ангажирането на жените в работната

<sup>1</sup> UNFPA(2020) : <https://www.unfpa.org/demographic-dividend> – посетена на 20.04.2020 г.

сила, което допълнително увеличава предлагането на труд на глава от населението. На базата на симулационен модел ние стигаме до извода, че ефектите от намаляването на плодовитостта върху нивата на доходите могат да бъдат големи – повече от удвояване на равнището на произвеждания БВП на глава от населението<sup>42</sup>.

## ДАНИИ И МЕТОДИ

За да се проучи и анализира във времеви и пространствен аспект влиянието на нарастващата възраст за пенсиониране върху обхвата и повъзрастовото разпределение на хората в трудоспособна възраст през последните две десетилетия са използвани данни на НСИ за абсолютния брой и относителните дялове по петгодишни възрастови групи във възрастово-половата структура на населението на страната като цяло и в 263-те общини, съществували през всички години от периода 2001-2019 г., както и за две новосъздадени териториално-административни единици. Основен източник на информацията е интернет-страницата на НСИ „ИНФОСТАТ“, която съдържа данни за демографските структури и процеси по общини от 2000 г. насетне<sup>3</sup>. За да се отграничат и пресметнат трудовите ресурси, чиято сърцевина е населението в трудоспособна възраст, са използвани и таблиците на НОИ за изискваните за пенсиониране навършени години и натрупан трудов стаж през изследвания период<sup>4,5</sup>. На базата на изчислените за неговото начало и край разлики между показателите за абсолютното и относителното разпределение на населението в под, във и надтрудоспособна възраст за страната, областите и общините, е приложен метода на статистическата стандартизация за пресмятане на влиянието на увеличаването на възрастта за пенсиониране върху абсолютния брой и относителния дял на населението в трудоспособна възраст по области и общини. В случая става дума за прилагане на възрастовите критерии за пенсиониране от 2001 г. върху повъзрастовото разпределение на населението на национално и регионално равнище по данни на текущата статистика за края на 2019 г. Подобен

<sup>2</sup> Bloom, D. & J. Williamson (1998), Demographic Transition and Economic Miracles in Emerging Asia, “The World Bank Economic Review” Vol. 12 (3), 1998, pp. 419-455.

<sup>3</sup> Вж. : <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>

<sup>4</sup> В научната литература съществуват различни определения на термина „трудови ресурси“. В настоящата разработка трудовите ресурси са приравнени към категорията на активното население, което според редица международни институции като Международната организация по труда и Световната банка са хората на възраст между 15 и 64 навършени години. При някои съпоставяния като трудови ресурси са използвани групите на мъжете и жените в трудоспособна възраст, която в България е законово определена и се променя всяка година. Долната граница на трудоспособната възраст в страната е 16 навършени години. През 2001 г. горната граница за пенсиониране в най-разпространената трета категория труд е била 56 г. за жените и 61 г. за мъжете. През 2018 г. тя нараства до 61 г. и 2 м. за жените и 64 г. и 1 м. за мъжете, а през 2019 г. е вече 61 г и 4 м. за жените и 64 г. и 4 м. за мъжете.

<sup>5</sup> Таблици за условията за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст (2000-2037 г.) : <http://trudipravo.bg/index.php/znanie-za-vas/1053-tablitzi-za-usloviyata-za-privdobivane-pravo-na-pensiya-za-osiguritelen-stazh-i-vazrast> - посетена на 12.09.2020 г.